

Kwantificeren van waarschijnlijkheid voor de waardering van onzekere belastingposities

Rutger Hafkenscheid

SAMENVATTING In de *Project Update on Income Taxes* stelt de International Accounting Standards Board (IASB) voor om de verwachtingswaarde verplicht te stellen voor de waardering van onzekere winstbelastingposities in de jaarrekening. Voor de berekening daarvan is het nodig in te schatten wat de waarschijnlijkheid is van de mogelijke uitkomsten van de onzekere posities. Dit artikel beschrijft een modelleertechniek met behulp van beslissingstabellen, die een effectieve, efficiënte en transparante waarschijnlijkheidsschatting voor fiscale onzekerheden mogelijk maakt.

RELEVANTIE VOOR DE PRAKTIJK Voor de waardering op verwachtingswaarde van onzekere belastingposities, zoals onder de voorgestelde nieuwe IAS 12 vereist wordt, is het nodig de waarschijnlijkheid te kwantificeren van alle mogelijke uitkomsten van de onzekere positie. Dit artikel beschrijft een modelleertechniek voor het kwantificeren van onzekerheden met behulp van beslissingstabellen.

1 Introductie

In september 2002 hebben de International Accounting Standards Board (IASB) en de Financial Accounting Standards Board (FASB) de zogenoemde Norwalk Agreement¹ gesloten. In die overeenkomst hebben beide organisaties afgesproken de International Financial Reporting Standards (IFRSs) en US General Accepted Accounting Principles (US GAAP) te convergeren, met als strategische doelstelling voor de lange termijn één set van gezamenlijke, wereldwijd geldende, accountingstandaarden. Eén van onderwerpen waarop beide accounting standards uiteenlopen, is de rapportage van winstbelastingen. In dat kader heeft de IASB in september 2008 een *Project Update on Income Taxes*² gepubliceerd, waarin de IASB een aantal wijzigingen in IAS 12 *Income Taxes* aankondigt, met als doel de verschillen tussen IAS en de US Standard, SFAS 109 *Accounting for Income Taxes* te verminderen. Een in het oog lopend verschil is de verantwoording en waardering van onzekere belastingposities. In de huidige IAS 12 wordt

een onzekere belastingpositie pas verantwoord als de waarschijnlijkheid dat uit die positie betalingsverplichtingen voortvloeien groter is dan de waarschijnlijkheid dat daaruit geen betalingsverplichtingen voortvloeien ('more likely than not'). Over de waardering van onzekere belastingposities zwijgt de huidige IAS 12. SFAS 109 heeft een andere benadering. Volgens de officiële interpretatie van SFAS 109, bekend als FIN 48³, mag een belastingvoordeel worden gerapporteerd als het 'more likely than not' is dat de onderneming het voordeel te gelde kan maken. Als dat zo is, wordt het voordeel gewaardeerd op het bedrag dat met minimaal 50 procent zekerheid in een onderhandeling met de Belastingdienst als voordeel kan worden verkregen. In de *Project Update* stelt de IASB voor de ondergrens van waarschijnlijkheid voor de verantwoording van een onzekere positie te laten vervallen, zodat de positie altijd moet worden verantwoord, ongeacht de mate van waarschijnlijkheid dat daaruit een betalingsverplichting zal voortvloeien. Voorts wordt voorgesteld om de onzekere belastingpositie verplicht te waarderen op verwachtingswaarde.

Het is nog niet zeker of de *Project Update* uiteindelijk zal leiden tot een wijziging van IAS 12. Bij het schrijven van dit artikel was de officiële tekst van het voorstel nog niet gepubliceerd. De verwachting is op dat moment dat een *Exposure Draft* (ED), met daarin een concepttekst voor de nieuwe IAS 12, zal worden gepubliceerd in maart 2009. Belanghebbenden kunnen gedurende een zekere periode bij de IASB commentaar leveren op de ED, waarna de IASB de definitieve tekst zal vaststellen. Het is mogelijk dat de IASB ergens in dat traject afstapt van het voorstel om de verwachtingswaarde voor te schrijven. Toch – of misschien wel juist daarom – is het voor de praktijk interessant om te behandelen hoe de verwachtingswaarde van een onzekere belastingpositie kan worden geschat. Voor die schatting is het nodig om de waarschijnlijkheid van de onzekere uitkomsten van belastingposities te kwantificeren. Veel fiscale experts menen dat een kwan-

titatieve schatting niet mogelijk is. Dit artikel beschrijft een gestructureerde aanpak voor de kwantificering van waarschijnlijkheid met behulp van beslissingstabellen. Eerst behandel ik hoe de verwachtingswaarde van een onzekere belastingpositie berekend wordt (paragraaf 2), daarna beschrijf ik in paragraaf 3 aan de hand van een voorbeeld de methode. In paragraaf 4 geef ik aan wat de voordelen van de methode zijn. Paragraaf 5 geeft enkele tips om experts te helpen bij het maken van kwantitatieve schattingen.

2 De berekening van de verwachtingswaarde

De verwachtingswaarde⁴ is het op basis van waarschijnlijkheid gewogen gemiddelde van alle mogelijke onzekere uitkomsten. Een simpel voorbeeld kan de berekening van de verwachtingswaarde verduidelijken. Stel een Nederlandse onderneming heeft in 2007 een bedrag van € 100 miljoen geleend tegen 5% rente. De onderneming is er niet zeker van of de rente onder de fiscale wetgeving aftrekbaar is, omdat de aftrek onder een antimisbruikbepaling zou kunnen vallen. Als de rente aftrekbaar is, heeft de onderneming een belastingvoordeel van 25,5% van € 5 miljoen, ofwel € 1,275 miljoen. Blijkt de rente niet aftrekbaar, dan is het belastingvoordeel nihil. Indien een belastingkundige de kans op aftrek schat op 70%, dan is de verwachtingswaarde van die positie:

$$0,7 * € 1,275 \text{ miljoen} + 0,3 * € 0 = € 892.500$$

Stel dat de overige, zekere, belastingverplichting van de onderneming € 10 miljoen bedraagt, dan is de verwachtingswaarde van de totale positie € 10 miljoen - € 892.500 = € 9.107.500. Onder de huidige IAS 12 wordt de onzekere positie uit het voorbeeld helemaal niet in aanmerking genomen, omdat er minder dan 50% kans is dat uit de onzekere positie een betalingsverplichting zal voortvloeien. De belastingverplichting van het voorbeeld zou onder de huidige IAS dus uitkomen op € 10 miljoen - € 1,275 miljoen = € 8,725 miljoen. Zou in een later jaar, bijvoorbeeld in 2009, blijken dat de renteaftrek van 2007 toch gecorrigeerd wordt, dan zal in dat jaar een extra verplichting van € 1,275 miljoen moeten worden opgenomen. De huidige IAS 12 heeft daarom als nadeel dat de belastinglast van ondernemingen onnodig volatiel is, zonder dat deze volatilité is terug te voeren op omstandigheden van de desbetreffende jaren. De voorgestelde waardering op verwachtingswaarde sluit daarom veel beter aan op de economische realiteit dan de huidige norm⁵ (Clemen, 1996).

3 De methode voor kwantificering van waarschijnlijkheid

Ik behandel de methode aan de hand van het voorbeeld van de onderneming in het begin van dit artikel, waar de aftrek van rente op de acquisitielening onzeker is.

Stel dat de aftrek van rente afhankelijk is van de volgende condities:

1. Het financieringsinstrument waarop de rente wordt vergoed moet fiscaal kwalificeren als een lening, het mag fiscaal niet kwalificeren als eigen vermogen;
2. De geleende middelen worden aangewend voor belastbare activiteiten, niet voor vrijgestelde;
3. Als de lening is verkregen van een verbonden lichaam mag zij niet zijn aangewend ter financiering van bepaalde besmette transacties.

Ik merk op dat conditie 3 in feite uit twee condities bestaat, namelijk de eerste conditie of geleend is van een verbonden lichaam en de tweede of de lening is aangewend voor besmette transacties. De in totaal vier condities hebben elk twee conditiealternatieven. Bijvoorbeeld: de vraag in conditie 1 ('Wat is de kwalificatie van het financieringsinstrument?') heeft twee mogelijke antwoorden, namelijk 'Lening' of 'Eigen vermogen'. Deze mogelijke antwoorden worden conditiealternatieven genoemd. Deze vier condities, met elk twee conditiealternatieven, hebben $2 * 2 * 2 * 2$, ofwel $2^4 = 16$ mogelijke scenario's tot gevolg. Tabel 1 laat alle zestien scenario's (R1-R16) zien die zich op basis van deze condities kunnen voordoen. Van elk scenario is de uitkomst weergegeven.

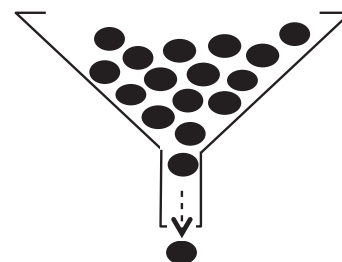
Wat zegt de bovenstaande beslissingstabel⁶ over de waarschijnlijkheid van de renteaftrek? Als we het aantal scenario's met de uitkomst 'Ja' (dat wil zeggen: aftrek) vergelijken met het aantal scenario's met de uitkomst 'Nee' (dus geen aftrek), dan is er in drie tegen dertien van de totaal zestien scenario's recht op aftrek. Zo bezien is de kans op aftrek $\frac{3}{16} * 100\% = 18,75\%$ en de kans op weigering $\frac{13}{16} * 100\% = 81,25\%$.

Deze benadering veronderstelt dat de waarschijnlijkheid van elke afzonderlijke conditie willekeurig (*random*) is verdeeld. Om dit te begrijpen, vergelijken we de beslissingstabel met een flipperkast waarin we 1.000 ballen uit een buis van de tabel laten vallen, zie tabel 2. Als de flipperkast symmetrisch is gebouwd en uitgelijnd, dan zullen op het eerste conditieniveau 'Wat is de kwalificatie van het financieringsinstrument?' ongeveer 500 ballen in het vak 'Lening' vallen en ongeveer 500 in het vak 'Kapitaal'. Van de 500 ballen in het vak 'Lening' vallen er op het tweede conditieniveau ongeveer 250 in het vak 'Belastbaar' en ongeveer 250 in 'Vrijgesteld', et cetera. Uiteindelijk zullen er ongeveer 62 in vak R1 terechtkomen (uitkomst 'Nee', dus geen aftrek), 62 in R2, et cetera. Als we alle ballen optellen in de vakken die leiden tot aftrek, dus R2 en R3, dan komen we op ongeveer 187 ballen. Voordat de ballen in de kast vallen is de waarschijnlijkheid van het aantal ballen in de antwoordvakken R2 en R3 dus 18,7 procent.

Als we helemaal in het duister tasten over de kansverdeling van de conditievariabelen op elk conditieniveau, zou de waarschijnlijkheid van het antwoord op de vraag of de

Tabel 1

Is de rente aftrekbaar?		Lening								Eigen vermogen							
C1	Wat is de kwalificatie van het financieringsinstrument?	Belastbare				Vrijgestelde				Belastbare				Vrijgestelde			
C2	Voor welk soort activiteiten worden de geleende middelen aangewend?	Verbonden lichaam		Derde		Verbonden lichaam		Derde		Verbonden lichaam		Derde		Verbonden lichaam		Derde	
C3	Wie heeft de lening verstrekt?	Ja	Nee	Ja	Nee	Ja	Nee	Ja	Nee	Ja	Nee	Ja	Nee	Ja	Nee	Ja	Nee
C4	Zijn de geleende gelden aangewend voor besmette transacties?	Ja	Nee	Ja	Nee	Ja	Nee	Ja	Nee	Ja	Nee	Ja	Nee	Ja	Nee	Ja	Nee
A1	Is de rente aftrekbaar?	Nee	Ja	Ja	Ja	Nee	Nee	Nee	Nee	Nee	Nee	Nee	Nee	Nee	Nee	Nee	Nee
		R1	R2	R3	R4	R5	R6	R7	R8	R9	R10	R11	R12	R13	R14	R15	R16

Tabel 2

Is de rente aftrekbaar?		Lening				Eigen vermogen
C1	Wat is de kwalificatie van het financieringsinstrument?	50%				50%
C2	Voor welk soort activiteiten worden de geleende middelen aangewend?	Belastbare		Vrijgestelde		-
P2	Waarschijnlijkheid C2	50%		50%		-
C3	Wie heeft de lening verstrekt?	Verbonden lichaam		Derde		-
P3	Waarschijnlijkheid C3	50%		50%		-
C4	Zijn de geleende gelden aangewend voor besmette transacties?	Ja	Nee	-	-	-
P4	Waarschijnlijkheid C4	50%	50%	-	-	-
A1	Is de rente aftrekbaar?	Nee	Ja	Ja	Nee	Nee
P8	Totale Waarschijnlijkheid Nee (81,3%)	6,3%	0,0%	0,0%	25,0%	50,0%
P9	Totale Waarschijnlijkheid Ja (18,8%)	0,0%	6,3%	12,5%	0,0%	0,0%
		R1	R2	R3	R4	R5

Tabel 3

Is de rente aftrekbaar?		Lening				Eigen vermogen
C1	Wat is de kwalificatie van het financieringsinstrument?	90%				10%
C2	Voor welk soort activiteiten worden de geleende middelen aangewend?	Belastbare		Vrijgestelde		-
P2	Waarschijnlijkheid C2	50%		50%		-
C3	Wie heeft de lening verstrekt	Verbonden lichaam		Derde		-
P3	Waarschijnlijkheid C3	50%		50%		-
C4	Zijn de geleende gelden aangewend voor besmette transacties?	Ja	Nee	-	-	-
P4	Waarschijnlijkheid C4	50%	50%	-	-	-
A1	Is de rente aftrekbaar?	Nee	Ja	Ja	Nee	Nee
P5	Totale waarschijnlijkheid Ja (66,3%)	6,3%	6,2%	12,5%	25,0%	50,0%
P6	Totale waarschijnlijkheid Nee (33,7%)	6,3%	6,2%	12,5%	25,0%	50,0%
		R1	R2	R3	R4	R5

Tabel 4 en 5

Hoofdtabel: 'Is de rente aftrekbaar?'		Lening				Eigen vermogen
C1	Wat is de kwalificatie van het financieringsinstrument?					
P1	Waarschijnlijkheid C1	90,0%				10,0%
C2	Voor welk soort activiteiten worden de geleende middelen aangewend?	Belastbare		Vrijgestelde		-
P2	Waarschijnlijkheid C2	50,0%		50,0%		-
C3	Wie heeft de lening verstrekt	Verbonden lichaam		Derde		-
P3	Waarschijnlijkheid C3	50,0%		50,0%		-
C4	Zijn de geleende gelden aangewend voor besmette	Ja	Nee	-	-	-
P4	Waarschijnlijkheid C4	50,0%	50,0%	-	-	-
A1	Is de rente aftrekbaar?	Nee	Ja	Ja	Nee	Nee
P5	Waarschijnlijkheid Ja (33,7%)	0,0%	11,3%	22,5%	0,0%	0,0%
P6	Waarschijnlijkheid Nee (66,3%)	11,3%	0,0%	0,0%	45,0%	10,0%
		R1	R2	R3	R4	R5

Subtabel: 'Wat is de kwalificatie van het financieringsinstrument?'		Juridisch: Lening		Juridisch:	
C1	Wat is de juridische vorm van het instrument?	90%		10%	
P1	Waarschijnlijkheid C1				
C2	Is het instrument een winstdelende lening?	Gewone lening		Winstdelende	
P2	Waarschijnlijkheid C2	100%		0%	
C3	Was de debiteur bij uitgifte voldoende solvabel om betalingsverplichtingen na te komen?	Solvabel	Niet solvabel	-	-
P3	Waarschijnlijkheid C3	100%	0%	-	-
A1	Wat is de kwalificatie van het financieringsinstrument?	Lening	Eigen vermogen	Eigen vermogen	Eigen vermogen
P4	Totale waarschijnlijkheid Lening (90,0%)	90%	0%	0%	0%
P5	Totale waarschijnlijkheid Eigen vermogen (10,0%)	0%	0%	0%	10%
		R1	R2	R3	R4

rente aftrekbaar is op deze wijze kunnen worden geschat. Maar hoe redelijk is het te veronderstellen dat op elk conditieniveau de waarschijnlijkheid van het mogelijke antwoord volledig willekeurig is verdeeld? In veel gevallen kan door een goede analyse op ieder conditieniveau een nauwkeuriger schatting worden gemaakt. Veronderstel dat we behoorlijk zeker zijn, zeg 90 procent waarschijnlijkheid, dat het antwoord op het eerste conditieniveau 'Lening' is. Dan zouden van de 1000 ballen die in de flipperkast vallen op het eerste niveau ongeveer 900 in het vak 'Lening' vallen en maar 100 in het vak 'Kapitaal'. Als waarschijnlijkheden op het tweede en derde conditieniveau weer willekeurig zijn verdeeld, zullen ongeveer 450 ballen in het vak 'Belastbaar' en ongeveer 450 in 'Vrijgesteld', et cetera. Dit zou uiteindelijk resulteren in ongeveer 337 ballen in de vakken R2 en R3, dus een waarschijnlijkheid van 33,7% procent. Dat staat weergegeven in tabel 3. Het voorbeeld maakt duidelijk dat de schatting van waarschijnlijkheid nauwkeuriger wordt naarmate de

schatting van waarschijnlijkheid voor elke conditie apart (in ons voorbeeld: 'Lening' of 'Kapitaal') nauwkeuriger gebeurt. De vraag is natuurlijk: hoe moet nu de waarschijnlijkheid dat het financieringsinstrument 'Lening' of 'Kapitaal' is, worden geschat? Het antwoord is vrij simpel: door in een subtabel de waarschijnlijkheden van regels en variabelen te analyseren die het antwoord in de hoofdtabel bepalen. De uitkomst van die analyse is de input voor de hoger gelegen beslissingstabel. Neem bijvoorbeeld de vraag op het eerste conditieniveau van de hoofdtabel 'Wat is de kwalificatie van het financieringsinstrument?'. Stel dat drie condities de kwalificatie van het financieringsinstrument bepalen, namelijk:

1. Wat is de juridische vorm van het financieringsinstrument?
2. Is het instrument te beschouwen als een winstdelende lening?
3. Was de debiteur bij uitgifte voldoende solvabel om betalingsverplichtingen na te komen?

In tabellen 4 en 5 zijn de hoofdtabel en de subtabel weergegeven die de analyse van de drie subvragen laat zien en laat zien wat de relatie is tussen de hoofd- en de subvraag.

We kunnen hier de waarschijnlijkheid van de antwoorden op dezelfde manier schatten als in de hoofdtabel. De uitkomsten van de subtabel vormen de input voor de hoofdtabel, zoals weergegeven met de cirkels en de pijl in tabellen 4 en 5.

In het hiervoor gegeven voorbeeld is steeds meer dan één rechtsvraag in het geding voor de schatting van de waarschijnlijkheid van de onzekere belastingpositie. Meerdere rechtsvragen resulteren in meerdere scenario's die zich goed in een beslissingstabel laten analyseren om zo tot een genuanceerde kansschatting te komen van de onzekere belastingpositie als geheel. Dat roept de vraag op of de techniek minder geschikt is als de onzekere positie maar van één rechtsvraag afhankelijk is.

De methode is inderdaad vooral geschikt voor situaties waarin zich meer dan twee scenario's kunnen voordoen. Echter, het antwoord op rechtsvragen is over het algemeen van meerdere condities afhankelijk, zodat het aantal mogelijke scenario's groot is⁸. De waarschijnlijkheid kan dan worden geschat volgens de beschreven methode. Indien een rechtsvraag maar van één enkele conditie met twee of een beperkt aantal conditionaalalternatieven afhankelijk is, is er dus maar hetzelfde beperkte aantal scenario's mogelijk en voegt een analyse met behulp van beslissingstabellen niets toe. Dan komt de kansschatting neer op het weergeven van het geloof⁹ van de expert dat de kans op de scenario's is. In de vele cases waarin ik de techniek in mijn praktijk heb toegepast ben ik een situatie waarin slechts één conditie bepalend is nog niet tegengekomen.

4 Voordelen van de methode boven geschreven 'position papers'

Tot nog toe zie ik in de praktijk dat de analyse van onzekere belastingposities voor de jaarrekening worden gedaan in de vorm van geschreven memoranda ('position papers'), waarin de feitelijke en rechtsvragen die de uitkomst van de belastingpositie bepalen worden beschreven. Dit gebeurt in de meeste gevallen zonder een kwantitatieve kansschatting. Als er wel een kwantitatieve kansschatting wordt gemaakt, wordt deze niet (cijfermatig) onderbouwd. De aanpak van modelleren, zoals beschreven in dit artikel, leidt echter tot een effectievere, efficiëntere en transparantere schatting van de onzekere positie.

1. *Effectief*. De methode dwingt de expert om alle relevante economische en fiscale variabelen van de schatting en hun onderlinge samenhang expliciet te maken en alle mogelijke scenario te analyseren. Dit vermindert het

risico dat een relevant scenario over het hoofd wordt gezien. Voorts dwingt de methode ertoe de technische analyse en de schatting van de waarschijnlijkheid van elkaar te scheiden. Dit voorkomt dat de expert bij het maken van de technische analyse al impliciete kansschattingen maakt.

2. *Efficiency*. De methode voorkomt dat elke verslagperiode opnieuw een analyse gemaakt moet worden en zorgt ervoor dat de invloed van ontwikkelingen in opvolgende verslagperiodes door wetswijziging, wijziging van inzichten of verandering van economische omstandigheden inzichtelijk blijft, wat veel controlewerk kan schelen.
3. *Transparantie*. De aanpak dwingt ertoe impliciete veronderstellingen, schattingen en oordelen inzichtelijk te maken. De aanpak geeft inzicht in de mate van volledigheid van de geanalyseerde variabelen en maakt de analyse van de onderlinge samenhang van die variabelen expliciet. Daardoor wordt de schatting beter controleerbaar voor derden. Ten slotte legt de methode bloot op welke onderdelen verschillende experts in hun schatting in voorkomende gevallen van mening verschillen. Dat maakt het mogelijk de robuustheid van de analyse te testen (Courtney et al., 2008).

5 Enkele tips om experts te helpen bij het maken van schattingen

In veel gevallen zal de financieel directeur of accountant voor kwantitatieve kansschattingen van onzekere belastingposities afhankelijk zijn van de expertise van een fiscaal expert. In mijn praktijk gebruik ik de hier beschreven methode voor kwantitatieve schatting van waarschijnlijkheid al vijf jaar voor het begeleiden van complexe fiscale/financiële beslissingen en merk ik dat experts moeite hebben met het geven van een cijfermatige kansschatting. Zij geven de voorkeur aan waarschijnlijkheid te beschrijven in woorden. Ook wetenschappelijk onderzoek laat zien dat veel mensen de voorkeur geven aan verbale schattingen van waarschijnlijkheid boven een kwantitatieve schatting (Wallsten et al., 1993). De argumenten die ik vaak hoor tegen kwantitatieve schatting van fiscale onzekerheid zijn:

- Er zijn geen objectieve historische statistische data voorhanden van soortgelijke gevallen om een kwantitatieve kansschatting te maken.
- Een schatting is te subjectief om de mate van waarschijnlijkheid in een onzekere belastingssituatie in een percentage van waarschijnlijkheid uit te drukken.

Het eerste argument gaat uit van de veronderstelling dat kansschattingen alleen gekwantificeerd kunnen worden op basis van historische statistische data. Dat is onjuist. Belangrijke kansschattingen, zoals de schatting van catastrofekansen bij de exploitatie van kerncentrales,

worden niet gebaseerd op historische data van het aantal catastrofes uit het verleden (gelukkig maar!), maar op basis van redeneermethodieken, zoals in dit artikel beschreven. Voorts suggereert het argument dat databanken alleen objectieve informatie bevatten. Ook dat is onjuist. Iedere databank met historische data is het resultaat van kwalitatieve redeneringen en keuzes van de samensteller(s), zowel wat betreft welke data worden verzameld en opgeslagen als wat betreft de analysetechnieken. Het voordeel van een goede databank is wel dat een gestructureerde inrichting een effectieve, efficiënte en voor derden inzichtelijke analyse en controle mogelijk maakt. En dat is juist wat de hier beschreven modelleertechniek ook beoogt te doen.

Het tweede argument, hoe nauwkeurig is een gekwantificeerde schatting, is wel begrijpelijk vanuit de expert bezien. Toch is juist kwantificering van kansschattingen heel belangrijk. Onderzoek heeft uitgewezen dat het gebruik van woorden, zoals 'zeer waarschijnlijk' en 'onwaarschijnlijk', door verschillende mensen zeer verschillend worden vertaald naar kanspercentages (Beyth-Marom, 1982). Door kanspercentages te gebruiken is er geen ruimte voor interpretatieverschillen.

Om de nauwkeurigheid van de schatting te vergroten, is het raadzaam de volgende richtlijnen in acht te nemen.

1. *Analyseer in meerdere lagen van subtabellen en voer regelmatig gevoeligheidsanalyses uit.* Door meerdere lagen van beslissingstabellen te analyseren, neemt het aantal geanalyseerde variabelen sterk toe en neemt de gevoeligheid van de hoofdschatting voor elke individuele schatting relatief af. Met behulp van gevoeligheidsanalyses is het mogelijk vast te stellen welke condities het verdienen verder te worden geanalyseerd in een subtabel. In mijn praktijk merk ik dat voor de adequate kansschatting van één fiscale hoofdvraag ('is de rente aftrekbaar?') drie lagen van subtabellen voldoende zijn. De gevoeligheid van de eindschatting voor schattingen op een niveau dieper dan drie lagen is meestal erg klein. Het aantal te beoordelen scenario's neemt met elke laag van subtabellen toe en daarmee wordt de invloed van elke afzonderlijke schatting op de einduitkomst relatief kleiner¹⁰.
2. *Gebruik expertpanels.* Vraag een panel van experts om de kansschatting te geven van uitgewerkte beslissingstabellen. Door meerdere mensen van verschillende pluimage een schatting te vragen en deze schattingen op gestructureerde wijze te verwerken, wordt de trend duidelijker. Sommige experts zijn wat optimistischer dan anderen. Het inzetten van expertpanels zorgt voor het middelen van optimistische en pessimistische schattingen.
3. *Sta het de expert niet toe om onnodig prudent te zijn.* Veel mensen denken dat hun verantwoordelijkheid vermindert als ze extra voorzichtig zijn. Prudentie is echter vaak een kostbare denkfout bij het nemen van goede

beslissingen (Hammond et al., 1998). Sta dus toe niet dat de expert op een dieper niveau van subtabellen op bepaalde conditiev variabelen, waar geen echte onzekerheid over bestaat, toch maar een veiligheidsbuffer inbouwt, 'omdat je nooit zeker weet'. Door met behulp van gevoeligheidsanalyses een adequaat aantal lagen aan tabellen te analyseren, worden grote hoeveelheden in te schatten variabelen gecreëerd. Als de expert per variabele steeds een veiligheidsbuffer inbouwt, treedt een vermenigvuldigingseffect op en geeft de expert uiteindelijk een volledig onrealistisch beeld van wat zijn echte schatting is.

4. *Vraag de expert om een bandbreedte aan te geven.* Veel experts vinden het lastig een exact kanspercentage te noemen. Als er een adequaat aantal lagen subtabellen is, neemt het belang van het noemen van een exact cijfer af en kan met een bandbreedte worden volstaan (0-20%, 21-40%, etc.).

6 Conclusie en samenvatting

In de *Project Update on Income Taxes* stelt de IASB voor om IAS 12 te wijzigen en onder meer onzekere winstbelastingposities in de jaarrekening te waarderen op verwachtingswaarde. Ik meen dat waardering op verwachtingswaarde de economische waarde van de onzekere belastingpositie beter benadert dan de huidige waardering. Voor de berekening van de verwachtingswaarde is het nodig in te schatten wat de waarschijnlijkheid is van de mogelijke uitkomsten van de onzekere positie. Veel mensen vinden het lastig om een kwantitatieve schatting te maken. Het gebruik van modelleertechnieken met beslissingstabellen kan helpen de effectieve, efficiënte en transparante schattingen maken.

De modelleertechniek omvat de volgende stappen:

1. Analyse van de relevante condities die leiden tot de vastgestelde scenario's in beslissingstabellen en subtabellen.
2. Analyse per conditie van de waarde van elke conditiev variabele en analyse van de samenhang tussen de conditiev variabelen.
3. Analyse van alle relevante scenario's van de onzekere positie in een beslissingstabel en bepaling van de uitkomst van elk scenario.
4. Schatting per conditie van de waarschijnlijkheid van elke conditiev variabele.
5. Gevoeligheidsanalyse uitvoeren om de relevantie van condities te bepalen. ■

R.P.F.M. Hafkenscheid is adviseur Tax Strategy & Decision Management bij Deloitte en oprichter van het Institute for Tax Decision Management.

Literatuur

■ Beyth-Marom, R. (1982), *How probable is probable? A numerical translation of verbal probability expressions*, *Journal of Forecasting*, vol. 1, pp. 257-269.

■ Clemen, R.T., (1996), *Making hard decisions: an introduction to decision analysis*, Duxbury Press.

■ Courtney, H. en F. van Eenennaam (2008), *Models and strategic decision-making under uncertainty*, Nog niet gepubliceerd.

■ Hammond, J.S., R.L. Keeney en H. Raiffa (1998), The hidden traps in decision making, *Harvard Business Review*, vol. 76, no. 5, september-oktober, pp. 47-58.

■ Wallsten, T.S., D.V. Budescu, R. Zwick en S.M. Kemp (1993), Preferences and reasons for communicating probabilistic information in verbal or numerical terms, *Bulletin of the Psychonomic Society*, vol. 31, no. 2, pp. 135-138.

Noten

---

1 Memorandum of Understanding, The Norwalk Agreement; zie: www.fasb.org/news/memorandum.

2 Short term convergence: income taxes; zie: www.iasb.org.

3 FASB Interpretation No. 48, Accounting for Uncertainty in Income Taxes; zie: www.fasb.org.

4 De *Project Update* vermeldt niet of in de verwachtingswaarde ook de tijdswaarde van geld moet worden meegenomen.

5 In een speech voor de uitreiking van de Henri Sijthoff Prijs 2005 heb ik ook gepleit voor waardering op verwachtingswaarde. Verder pleit ik ervoor dat ondernemingen in de toelichting tevens de standaarddeviatie van de verwachtingswaarde vermelden.

6 De beslissingstabel kan worden geoptimaliseerd door de scenario's er uit te laten die het gevolg zijn van afhankelijke variabelen. Zo beïnvloedt conditie C1 bijvoorbeeld de relevantie van conditie C2. Als het antwoord op conditie C1 = Eigen Vermogen, resulteren alle scenario's R9-R16 in niet-aftekbare rente. In feite kunnen de scenario's R9-R16 worden teruggebracht naar één scenario, zie tabel 2.

7 Het is niet zozeer nodig dat elk scenario een eigen uitkomst heeft, belangrijker is dat er meerdere paden zijn waarlangs de uitkomst wordt bepaald. In het voorbeeld heeft de vraag of de rente aftrekbaar is maar twee mogelijke uitkomsten, maar zijn er zestien mogelijke

scenario's die tot die twee uitkomsten leiden. Dan kan met de methode toch een genuanceerde schatting worden gemaakt.

8 Als het antwoord op een rechtsvraag door drie condities wordt bepaald met elk twee conditiealternatieven zijn er al $2^3 = 8$ scenario's mogelijk.

9 De literatuur heeft ook voor die situaties methoden ontwikkeld om te komen tot gekwantificeerde kansschattingen gebaseerd op gefingeerde weddenschappen. Zie voor een beschrijving daarvan Clemen, 1996, pp. 269-272.

10 Zie voor de wijze waarop sensitiviteitsanalyses gedaan kunnen worden ondermeer Clemen, 1996, p. 422 en volgende.